

ЕВОЛЮЦІЙНА ПАРАДИГМА ФІСКАЛЬНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОСВІДУ США В УКРАЇНСЬКИЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗМ

©2021 КРИСОВАТИЙ А. І., ТКАЧИК Ф. П.

УДК 336.15
JEL: H70; H77; O23

Крисоватий А. І., Ткачик Ф. П. Еволюційна парадигма фіскального федералізму: трансформація досвіду США в український децентралізм

Сучасна парадигма ефективного соціально-економічного розвитку регіонів має враховувати діалектику фіскального федералізму в симбіозі його сутнісних детермінант з фіскальною децентралізацією. Мета статті полягає в науково-концептуальному обґрунтуванні моделі фіскального федералізму Сполучених Штатів Америки в царині імплементації адекватних положень в український децентралізм. У статті досліджено концептуальні положення фіскального федералізму, обґрунтовано форми децентралізації повноважень між рівнями влади. Висвітлено архітектоніку її еволюційну парадигму фіскального федералізму в Сполучених Штатах Америки. Проведено моніторинг ризиків та ефектів фіскального федералізму для цілей імплементації його основних аспектів в українську практику. Розглянуто теорії першого та другого поколінь фіскального федералізму. Константовано, що принципи фіскального федералізму все частіше втілюються в практику унітарних країн. Органи державної влади активно використовують механізми співпраці з муніципальними утвореннями в контексті розмежування податкових і видаткових повноважень. Акцентовано увагу на податковій компоненті інтенсифікації фіскальної автономії органів місцевого самоврядування. Водночас досвід Сполучених Штатів Америки засвідчив важливість спрямування грантів і трансфертів на соціальні проекти муніципалітетів. Окреслено пріоритети адаптації актуальних постулатів фіскального федералізму до української системи міжбюджетних відносин в умовах децентралізації влади. Наголошено, що фіскальний федералізм повинен не лише обмежуватися перерозподілом фінансових ресурсів між державою та органами місцевого самоврядування, а стимулювати об'єднані територіальні громади до фінансової автономії та нарощування податкового потенціалу задля покращення добробуту громадян.

Ключові слова: фіскальний федералізм, децентралізація, податкові платежі, міжбюджетні трансферти, податковий потенціал регіону.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-8-109-116>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 18.

Крисоватий Андрій Ігорович – доктор економічних наук, професор, ректор Західноукраїнського національного університету (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: rektor@wunu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5850-8224>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2133567/andriy-igorovich-krysovatyj/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57103759700>

Ткачик Федір Петрович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри податків та фіскальної політики, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: tkachyk.fp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4783-6919>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2111060/fedir-tkachyk/>

UDC 336.15
JEL: H70; H77; O23

Krysovaty A. I., Tkachyk F. P. The Evolutionary Paradigm of Fiscal Federalism: Transformation of the United States Experience into Ukrainian Decentralism

The modern paradigm of effective social and economic development of regions must take into consideration the dialectics of fiscal federalism in the symbiosis of its essential determinants with fiscal decentralization. The purpose of the article is to scientifically and conceptually substantiate the model of fiscal federalism of the United States of America in the field of implementation of adequate provisions into Ukrainian decentralization. The article examines the conceptual provisions of fiscal federalism, substantiates the forms of decentralization of powers among levels of government. The architectonics and evolutionary paradigm of fiscal federalism in the United States of America are covered. The risks and effects of fiscal federalism were monitored for the purposes of implementing its basic aspects into Ukrainian practice. Theories of the first and second generations of fiscal federalism are considered. It is ascertained, that the principles of fiscal federalism are used in the practice of unitary countries. Public authorities actively apply mechanisms of cooperation with municipalities in the context of delegation of tax and expenditure powers. Emphasis is placed on the tax component of the intensification of fiscal autonomy of local governments. At the same time, the experience of the United States of America has shown the importance of directing grants and transfers to social projects of municipalities. The priorities of adaptation of actual postulates of fiscal federalism into Ukrainian system of interbudgetary relations under conditions of decentralization of powers are outlined. It is emphasized that fiscal federalism should not be limited to the redistribution of financial resources between the State and local governments. It should encourage amalgamated territorial hromadas to financial autonomy and increase tax potential to improve the prosperity of citizens

Keywords: fiscal federalism, decentralization, tax payments, interbudgetary transfers, tax potential of the region.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 18.

Krysovaty Andriy I. – D. Sc. (Economics), Professor, Rector, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., 46009, Ukraine)

E-mail: rektor@wunu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5850-8224>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2133567/andriy-igorovich-krysovatyj/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57103759700>

Tkachyk Fedir P. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of Taxes and Fiscal Policy, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., 46009, Ukraine)

E-mail: tkachyk.fp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4783-6919>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2111060/fedir-tkachyk/>

Нестабільність політичних, економічних, екологічних, соціально-демографічних процесів на світовій арені, наявність військово-конфліктних ситуацій, поширення та видозмінення пандемії коронавірусної хвороби та, як наслідок, застосування карантинних обмежень несуть загрозу ефективному та безпечному розвитку держави. Такі процеси зумовляють уряди більшості країн світу вдатися до оптимізації фіскальної політики, раціонального використання бюджетних ресурсів держави та регіонів, формування фінансових резервів задля протидії форс-мажорним обставинам і покращенню рівня здоров'я населення. Диференціальний вияв різноманітних ризиків у регіональній площині зумовлює активізацію досліджень фіскального федералізму, зокрема в напрямі моніторингу його впливу на фінансову стійкість і спроможність адміністративно-територіальних одиниць, а також на їхній соціально-економічний розвиток.

Американський досвід фіскального федералізму, незважаючи на те, що він здебільшого притаманний федеративним державам, може служити каталізатором економічного й інноваційного розвитку муніципальних одиниць унітарних держав. Зауважимо, що фіскальний федералізм не варто вважати простим економічним інструментом, його використання потребує комплексного теоретичного й емпіричного обґрунтування, оскільки фіскальний федералізм за умови неадекватної реалізації може розвинути в суспільстві ризики просторового характеру. Тому імплементація фіскального федералізму в унітарних державах вимагає дотримання чітких принципів, методів, напрямів і правил щодо ефективного розмежування (делегування) фінансових, бюджетних, податкових та інших повноважень між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування.

Упродовж низки десятиліть у США формувалася модель ефективного фіскального федералізму, яка була обґрунтована в наукових доробках провідних учених-економістів і фінансистів, апробована в механізмах національного та муніципального управління. Основна ідея фіскального федералізму в США стабільно полягала в оптимізації та досконалості здійснення бюджетно-видаткової та податкової політики центральним урядом, штатами та муніципалітетами. Серед пріоритетних завдань фіскального федералізму в США домінували такі, як посилення податкової конкуренції між юрисдикціями, делегування фіскальних повноважень органам місцевого управління, забезпечення прозорих умов надання грантів муніципалітетам, підвищення добробуту громадян у всіх штатах тощо. Окреслені детермінанти фіскального федералізму США потребують посилення наукових досліджень у цьому напрямі в контексті адаптації ключових положень до української практики, особливо в умовах динамізму фіскальних реформ, децентралізації влади, формування й імпле-

ментації доктрин соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад.

Проблема місцевого розвитку в межах еволюції теорії та практики фіскального федералізму широко досліджена в працях зарубіжних науковців і фахівців, а саме: У. Оутса, Р. Шваба, Р. Гордона, Р. Боудвея, М. Кіна, Р. Масгрейва, Ч. Тібо, Б. Вейнгаста, Дж. Нюкпезаха, Н. Генрі, Д. Врайта та ін., а також українських дослідників: З. Мацук, О. Длугопольського, Є. Балацького, С. Лихової, І. Устинової, А. Клівіденко, Н. Мацедонської та багатьох інших.

Прихильники теорії фіскального федералізму виходять з того, що все національне господарство є багаторівневою системою, де наявний розподіл функцій управління між рівнями та юридичне підпорядкування їх за вертикаллю. У зв'язку із цим у центрі досліджень постають питання доцільної кількості рівнів управління державним сектором, оптимального розподілу повноважень між ними, рівня найбільш ефективного фінансування соціальних видатків, ступеня втручання центрального уряду у фінансування видатків місцевих органів влади, форми контролю за витрачанням ресурсів на всіх рівнях управління економікою.

Науково-практичний інтерес становлять оригінальні авторські дослідження моніторингу базових концепцій, механізмів, ризиків та ефектів фіскального федералізму, притаманного фінансовій політиці США. Стабільна, ефективна, соціальноорієнтована модель фіскального федералізму в США випробувана часом, скоригована та підсилена адекватними перспективними інструментами та рішеннями органів центрального і муніципального управління, вона за сучасних умов здатна бути еталоном дієвого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць в Україні.

Основною метою статті є дослідження концептуальних положень фіскального федералізму, притаманного політиці США, та напрацювання напрямів їх імплементації в українську практику.

Історично американський федералізм почав формуватися ще за часів постколоніальної епохи. На його функціонування вплинули особливості американської вертикалі державної влади, оскільки країна поділена на відомчі федеральні округи, які не збігаються з адміністративно-територіальним поділом.

У дослідженнях американських науковців фіскального федералізму У. Оутса, Р. Шваба (*W. Oates, R. M. Schwab*) і Р. Гордона (*R. N. Gordon*) проведено аналіз ефективної структури розподілу податкових повноважень між різними рівнями державної влади. Дослідники встановили, що під час їх розподілу необхідно керуватися положенням про те, що субнаціональні органи влади мають утримуватися від оподаткування економічних одиниць, яким властивий високий ступінь мобільності [1; 2]. Разом із тим, Р. Боудвей і М. Кін (*R. Boadway, M. Keen*) у своїх нау-

кових доробках стверджують, що в сучасній федеративній державі процесові децентралізації притаманні як вигоди, так і втрати, які набувають трьох основних форм:

- 1) децентралізація повноважень приводить до міжрегіональної диференціації чистих фіскальних вигод (*net fiscal benefits*) – різниці між обсягом отриманих вигід від надання субнаціональних суспільних благ і рівнем сплачених податкових платежів;
- 2) високий рівень децентралізації характеризується наявністю горизонтальних фіскальних зовнішніх ефектів, пов'язаних, насамперед, із прагненням субнаціональних органів влади досягати власних цілей за рахунок інших регіонів;
- 3) для федеративної держави характерні також і вертикальні фіскальні зовнішні ефекти, які полягають у прагненні субнаціональних органів влади до делегування відповідальності за рівень податкового та видаткового навантаження на національну владу [3; 4].

Сутнісні детермінанти фіскального федералізму обґрунтували Р. Масгрейв і П. Масгрейв (*R. A. Musgrave, P. B. Musgrave*), визначивши його підгалуззю державних фінансів, яка функціонує як інституціоналізована бюрократія, що характеризується централізованим плануванням, ефективним припиненням функцій і тісною співпрацею між різними рівнями управління [5]. Концепція глибоко закладена в аксіомах американського суспільства для оптимального вирішення певних проблем чи службової діяльності на національному або субнаціональному рівні. Відносини федерального, штатного управління та місцевого самоврядування не тільки є політичним або оборонним пактом, але й поширюються на економічні та фіскальні відносини, які справедливо розподіляють ресурси між адміністративно-територіальними одиницями, визнаючи, що деякі члени союзу мають вищий рівень наділення, ніж інші. Фіскальний федералізм покладає на центральний уряд відповідальність за макроекономічну стабілізацію та перерозподіл доходів, тоді як децентралізовані уряди провадять економічну політику в межах їхньої юрисдикції [6].

Фіскальний федералізм є практикою організації фіскальних взаємовідносин усередині сектора державного управління за умови, що він складається з понад одного рівня, що характерно як для унітарних, так і для федеративних держав. Наприклад, сектор державного управління у Франції нараховує шість рівнів: національний, регіони, провінції, департаменти, території, комуни; у Польщі – чотири: національний, воеводства, повіти, гміни; в Україні – чотири, для кожного з яких характерне закріплення певних податкових і видаткових повноважень: націо-

нальний; регіональний (обласний); міста обласного підпорядкування та сільські райони; міста районного підпорядкування, села й селища [7, с. 209].

Американська система фінансових взаємовідносин у формі «федеральна адміністрація – штати – органи місцевого самоврядування» є результатом компромісу між місцевими та федеральними органами [8]. У Конституції США задекларована основа бюджетного регулювання – підвищення ефективності використання бюджетних коштів за допомогою координування федеральних, штатних, місцевих програм і забезпечення на місцевому рівні загальнодержавних стандартів якості життя. Окрім власних податкових повноважень, штати забезпечують ефективний розподіл видатків фінансової допомоги у формі грантів з федеральної сторони. Сума грантів є доволі значною, становить понад 15% видатків федерального бюджету та за економічною природою є безповоротною виплатою, що не компенсується та призначається для вирішення загальнонаціональних проблем [9, с. 86].

Федеральну структуру США складають федеральний уряд і 50 суверенних штатів. Хоча такі території, як Порто-Ріко, Гуам та Американські Віргінські острови є частиною США, їх вважають територіями й вони потрапляють під американський протекторат. Конституція США передбачає повноваження, які надаються федеральному уряду, і вказує, що всі інші повноваження закріплені за штатами, зокрема і влада над органами місцевого самоврядування в їх межах.

Формальні повноваження, ролі, фінансові інструменти, які використовують багаторівневі уряди, і відносини, що є наріжним каменем федералізму США, еволюціонували протягом багатьох років і містять певні елементи (табл. 1).

Отже, фіскальний федералізм у практицизмі політики США фактично за понад 200 років з моменту свідомого зародження та становлення діяв у ритмі постійного вдосконалення, адекватного особливостям внутрішньої політики. Управлінські дії суб'єктів фіскального федералізму проявлялися в динамізмі бюджетної (акцентовано-видаткової) та податкової політики, їх коригували за рахунок національних і муніципальних факторів, стабільно спрямовували на ефективну взаємодію центральних і місцевих органів управління задля підвищення рівня добробуту громадян.

Модель фіскального федералізму США є цікавою та перспективною для України, незважаючи на відмінності форм державного управління. Унітарні держави за рахунок диверсифікації фіскальних повноважень на вертикальному та горизонтальному рівнях мають змогу покращувати соціально-економічний розвиток держави та регіонів за рахунок імплементації фіскального федералізму, оскільки він здатний посилити механізм перерозподілу податкових повноважень між центральним урядом й органами місцевого самоврядування.

Систематизація базових концепцій еволюції фіскального федералізму в США

№ з/п	Напрями	Ключові аспекти
1	Державоцентричний федералізм (<i>State-Centered Federalism</i>), 1787–1865	Прихильники державоцентричного федералізму, у тому числі Т. Джефферсон і члени Республіканської партії, виступали за незалежне державне управління та суверенітет у архітектоніці політичного життя мешканців, які проживають у межах їх юрисдикції. Державоорієнтований федералізм сформулював права держави та залишив центральний уряд недієздатним, який мав обмежені повноваження для фінансування державних операцій
2	Подвійний федералізм (<i>Dual Federalism</i>), 1865–1913	Центральний уряд утримався від втручання у внутрішні справи держави. Учені-політологи порівнювали цю епоху з тортом із чітко визначеними ярусами, що представляють різні рівні урядів, приписувані йому повноваження та обов'язки. Наприклад, уряди штатів несли відповідальність за забезпечення громадської безпеки, освіти та соціальних потреб, тоді як національний уряд забезпечував національну безпеку та регулював міждержавну торгівлю. Джерела доходів для державної політики, пов'язані з подвійним федералізмом, формувалися за рахунок митних зборів й акцизів, тоді як штати отримували доходи від податку на майно та багатство. Основна проблема, притаманна подвійному федералізму, – це постійне перекриття відповідальності федеральної та штатної юрисдикцій
3	Кооперативний федералізм (<i>Cooperative Federalism</i>), 1913–1964	З прийняттям федерального податку на прибуток у 1913 р. федеральний уряд став більш домінуючим через багатство від своєї влади оподатковувати всіх громадян, що призвело до радикального розширення міжурядової влади Вашингтону. Велика депресія 1930-х рр. вимагала від федерального уряду втручання в державні та місцеві справи для вирішення соціальних проблем добробуту на субнаціональному рівні. Отже, згідно з новою програмою угод президента Ф. Рузвельта, національний уряд узяв на себе відповідальність за захист загального добробуту громадян за допомогою програми «Адміністрація соціальної безпеки». Національний уряд і місцеве самоврядування спільно фінансували програми соціального забезпечення та політики для боротьби з бідністю, що руйнує суспільство. Федеральний уряд формував більшу частину своїх доходів завдяки податку на прибуток з фізичних осіб і корпорацій, а штати й органи місцевого самоврядування отримували доходи відповідно від податку з продажу та майна
4	Централізований федералізм (<i>Centralized Federalism</i>), 1964–1980	Централізований (креативний) федералізм надав федеральному уряду більше повноважень у здійсненні фіскальної політики, у результаті чого штати отримали змогу комплексніше користуватися субсидіями та міжбюджетними трансфертами. Ця форма федералізму була анонсована президентом Л. Джонсоном і зусиллями всіх рівнів влади спільно брати участь у управлінні міжурядовими програмами. Щоб отримати фінансування програм від центрального уряду, штати змушені були формувати федерально важливі цілі, здебільшого соціального характеру
5	Новий федералізм (<i>New Federalism</i>), 1980–1985	Новий федералізм передбачав, що децентралізація фіскальної влади підвищує ефективність адміністративних витрат і покращує результати реалізації бюджетно-податкової політики. У цей період президент Р. Рейган запровадив програму «блоку грантів», яка дозволила штатам і місцевим органам влади отримати більше свободи щодо використання федеральних коштів
6	Примусовий федералізм (<i>Coercive Federalism</i>), 1985–1995	Повноваження центрального уряду були значно розширені, щоб замінити державну політику й установити федеральні цілі та мандати. Однією з провідних характеристик примусового федералізму є фіскальні ліміти й обмежена свобода розсуду, які федеральний уряд делегує на субнаціональні уряди. Протягом десятиліть законодавчі та федеральні закони забороняли оподаткування податком на продаж через Інтернет. Однак у 2018 р. Верховний суд США надав штатам право адмініструвати податки з Інтернет-магазинів
7	«Манна від небесного федералізму» (<i>Manna from Heaven Federalism</i>), 2009–2016	Федералізм, який практикував президент Б. Обама, особливо в роки рецесії у 2009 р. і до кінця його президентства у 2016 р., інтерпретувався як «Манна від небесного федералізму». У контексті цього федеральний уряд інвестує значні кошти в штати та місцеві органи, щоб урятувати їх від регуляторних і бюрократичних перешкод. Період Великої рецесії вимагав від адміністрації Б. Обами запровадити пакет стимулів на 787 млрд дол. як антициклічний захід для відновлення економіки США

Джерело: складено за [6; 10].

Під час проведення дослідження було систематизовано низку ефектів, а також зазначено певні ризики, які притаманні моделі фіскального федералізму США (рис. 1).

Ретроспективний аналіз фіскальної значущості фіскального федералізму в США засвідчив, що до 1913 р. основним джерелом державних доходів федерального уряду були тарифи, акцизи та збори, отримані від продажу прикордонних земель. Однак після 1913 р. активізувалася політика оподаткування в частині адміністрування податку на доходи фізичних осіб і корпорацій, а також податків на соціальне страхування та акцизів. Податки з доходів фізичних осіб становили найбільшу частку (51%) доходів федераль-

ного уряду у 2019 р., вони компонувалися за рахунок податків, що сплачувалися із заробітної плати, заробленої фізичними особами, доходів від інвестицій та інших форм оподатковуваних доходів. Податки із заробітної плати (податки на соціальне страхування) є другою за обсягом складовою федеральних доходів (35%), здебільшого надходження від них перерозподіляються для фінансування соціального страхування, медичної допомоги та страхування на випадок безробіття. Акцизні податки, що справляються з таких товарів, як тютюн, алкоголь і моторне паливо, становлять близько 3% у структурі федеральних доходів.

Податки на нерухомість і подарунки відігравали незначну фіскальну роль у статтях федеральних дохо-

Рис. 1. Агломерування ефектів і ризиків фіскального федералізму в США

дів. У практиці США адміністрування податку на майно було успішно делеговано місцевим органам влади, про що засвідчила ефективність його мобілізації на місцях через менші бюрократичні процедури [11, р. 5].

Американський вчений У. Оутс акцентував увагу на теоріях першого та другого покоління фіскального федералізму:

- I. *Теорія першого покоління (First-generation theories – FGT)* — стосуються усвідомлення результатів діяльності федерального уряду в разі перерозподілу фінансових ресурсів субнаціональних урядів і розуміння того, наскільки ефективно здійснюється податкова політика на національному рівні в контексті сприяння економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Основна увага приділяється вирішенню проблеми вертикальних дисбалансів, властивих міжбюджетним трансфертам і децентралізації видатків.
- II. *Теорія другого покоління (Second-generation theory – SGT)* – ґрунтується на концепції державного вибору та політичної економії для вивчення й оцінювання фіскального федералізму. SGT базується на FGT і зосереджена на вирівнюванні перерозподілу ресурсів між регіонами, зважаючи на політичні інтереси державних службовців для сприяння зростанню субрегіональної економіки. Фактично SGT ураховує як цілі державних службовців, так і всіх мешканців, максимізуючи ресурси для отримання стимулів [12].

Теорії першого покоління фіскального федералізму переважно є нормативними та декларують, що особи, які ухвалюють рішення, є доброзичливими максимізаторами соціального добробуту. Централізація відповідальності за доходи забезпечує рівномірне споживання ресурсів у різних юрисдикціях. Однак децентралізація надання державних послуг і товарів допомагає юрисдикціям інтегрувати вигоди та зважувати витрати на соціально-економічні програми [12; 13]. У цьому ракурсі максимізація соціального добробуту певною мірою в різних юрисдикціях у сенсі ефективності може бути найбільш адекватно досягнута найнижчим рівнем влади через його близькість до мешканців і об'єктивно-ситуативне розуміння витрат і переваг.

Теорії другого покоління фіскального федералізму також ураховують політику, що зберігає ринкові відносини, однак це особливий тип федералізму, що встановлює обмеження для політичної системи країни в контексті посягання на її ринки. Оскільки політичні структури та верховенство права відіграють значну роль у стимулюванні або стримуванні економічного зростання у федеральній системі, концепцією збереження ринкових умов фіскального федералізму є гарантії національного уряду втри-

муватися від утручання в делеговані повноваження нижчих урядів за одночасного регулювання умов розвитку відповідних юрисдикцій. Зменшення регуляторних і монопольних повноважень нижчих органів влади забезпечує рівні можливості для муніципальних органів конкурувати в регульованому середовищі [14]. Феномени публічного вибору надають платникам податків (виходячи з їхньої платоспроможності) повноваження обирати найкращу серед юрисдикцій, що застосовують економічні зміни в забезпеченні соціальних стандартів.

На наш погляд, корисність фіскального федералізму є виправданою історичною практикою, тому привертає увагу сучасних фахівців і науковців у контексті імплементації його постулатів у розвиток держави та регіонів.

У багатьох унітарних країнах у сфері внутрішніх міждержавних фінансових відносин активно розпочали застосовувати окремі принципи фіскального федералізму. Це стосується розмежування між різними рівнями влади видатків і компетенції щодо їх здійснення. Центральна влада широко використовує механізм консультацій з місцевою та регіональною владами через відповідні асоціації. Водночас спостерігається поглиблення фіскальної автономії органів місцевого управління. Економічна та фінансова децентралізації, нині характерні для більшості зарубіжних унітарних країн, зумовили формування нового змішаного виду внутрішніх міждержавних фінансових відносин, що поєднують у собі принципи як бюджетного унітаризму, так і бюджетного федералізму [15].

Максимально ефективним і швидким процесом у боротьбі із загостренням питань виконання функцій інституту сучасного самоврядування є впровадження моделі фіскального федералізму, мета якого – створення організаційних, економічних і правових основ щодо забезпечення фінансової самостійності бюджетів на місцевому рівні, кваліфікованої реалізації повноважень місцевого самоврядування та надання населенню доступних, своєчасних публічних послуг [16, с. 90].

Законодавчі концепти декларують, що в побудові міжбюджетних відносин України закладена не тільки модель унітаризму, але ще й наявні певні елементи федералізму, такі як: самостійність місцевих бюджетів, що передбачає закріплення за бюджетами кожного рівня бюджетної системи відповідних джерел доходів, перелік яких визначений законодавством; право відповідних органів визначати напрями використання бюджетних коштів згідно з нормами законодавства України; право самостійного та незалежного розгляду та затвердження кожного з бюджетів [17, с. 87].

Дослідивши досвід США з розмежування фінансових ресурсів, можна стверджувати про вибірково доцільність його застосування в українській практиці.

Насамперед, це стосується підприємств комунальної форми власності, які тепер у нашій країні перебувають у ненайкращому стані. У США всі комунальні підприємства є комерційними, вони мають прибуток, здійснюють самостійну фінансово-господарську діяльність, залучають приватний сектор до формування місцевого благоустрою (очищення вулиць та їх освітлення, озеленення, електропостачання, збирання та вивіз сміття тощо). А органи влади здійснюють загальний контроль за благоустроєм територій. На думку Л. Клівіденко та Н. Македонської, для впровадження такої форми в Україні необхідні значні зміни як у законодавчому середовищі, так і в комунальній сфері з питань корпоративних відносин. Це пов'язано зі специфікою надання комунальних послуг і системою управління місцевих органів влади [18, с. 127].

Водночас американська модель фіскального федералізму привертає увагу в частині ефективного використання й освоєння урядових грантів у логічному симбіозі з імплементацією федеральних категорійних грантів. Такі підвалини посилюють макроекономічні ефекти, а також продукують високу ефективність територіального розвитку, ґрунтуючись на ринковому регулюванні.

Отже, американська доктрина фіскального регулювання вкотре підтверджує, що ефективно побудований фіскальний федералізм дає змогу оптимально збалансувати необхідні потреби регіонів з їхніми фінансовими можливостями. Однак фіскальний федералізм не має обмежуватись інструментарієм перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами, натомість його завдання, насамперед, – стимулювати органи місцевого самоврядування до фінансової автономії та нарощування фінансово-економічного потенціалу за умови активної імплементації децентралізації влади в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, під час проведеного дослідження з'ясовано, що основний принцип американського фіскального федералізму інтерпретується через механізми ефективного забезпечення практичної незалежності повноважень у галузі оподаткування штатів і федерального уряду. Бюджети штатів не входять до федерального бюджету, а місцеві – до бюджетів штатів. Саме тому кожен рівень бюджетної системи США самостійно складає та затверджує власний бюджет, розробляє та здійснює власну податкову та бюджетну політику, має широке коло повноважень щодо управління боргом, а отже, цілком відповідає за забезпечення видаткових мандатів.

В українських реаліях наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні й інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращання умов проживання жителів.

Розглянутий досвід США засвідчив, що розподілення бюджетно-видаткових і податкових повноважень на принципах фіскального федералізму спроможне запустити механізм ефективного розвитку регіону через трансформації податкових, бюджетних, боргових, інвестиційних, інноваційних та інших інструментів. Такий підхід в українській практиці поживить податкову конкуренцію в регіонах, покращить інвестиційно-інноваційний клімат, мінімізує ризики фінансової залежності адміністративно-територіальних одиниць від центрального уряду та позитивно вплине на розвиток бізнесу та домогосподарств.

На нашу думку, сучасна система місцевого оподаткування потребує внесення коректив у частині диверсифікації спектра податкових повноважень територіальним громадам на теренах фіскального федералізму (у практиці США такий контекст виявляється в делегуванні муніципалітетам прибуткових і майнових податків). Водночас, як у політиці США, так і в політиці України, проблематичні аспекти наявні у грантовій системі підтримки окремих юрисдикцій (регіонів), оскільки в США є штати, які формують значну частину фінансових ресурсів країни, однак отримують значно менші обсяги урядової фінансової допомоги порівняно з іншими штатами. Насамперед у США трансферти надають для фінансування програм безпеки та соціального забезпечення муніципалітетам, які потребують цього найбільше.

Політика фіскального федералізму в контексті ефективного формування та раціонального надання державної фінансової підтримки (допомоги) адміністративно-територіальним одиницям в Україні (субвенції, дотації, трансферти, боргові зобов'язання, гранти тощо) стане предметом подальших наукових досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Oates W., Schwab R. M. The Allocative and Distributive Implications of Local Fiscal Competition. *Competition Among States and Local Governments*. Washington D.C.: Urban Institute, 1991.
2. Gordon R. N. An Optimal Taxation Approach to Fiscal Federalism. *The Quarterly Journal of Economics*. 1983. Vol. 97. No. 4. P. 567–586. DOI: <https://doi.org/10.2307/1881778>
3. Boadway R., Keen M. Efficiency and the Optimal Direction of Federal-State Transfers. *International Tax and Public Finance*. 1996. Vol. 3. P. 137–155. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00399907>
4. Boadway R. Recent Developments in the Economics of Federalism. Canada: the State of the Federation 1999/2000. In: *Toward a New Mission Statement for Canadian Fiscal Federalism*. / ed. by H. Lazar. Montreal; Kingston, 2000. P. 41–78.

5. Musgrave R. A., Musgrave P. B. *Public Finance in Theory and Practice*. 5th ed. McGraw-Hill Book Co., New York, 2017. 627 p.
6. Nukpezah J. A., Aisha S. Fiscal Federalism in the USA. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. 2020. P. 1–8. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3994-1
7. Длугопольський О. Перспективи застосування зарубіжних моделей фіскального федералізму в умовах трансформаційної економіки України. *Журнал Європейської економіки*. 2007. № 2. Т. 6. № 2. С. 198–232. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/16/16>
8. Wright D. S. *Understanding Intergovernmental Relations*. Monterey (Cal.): Brooks-Cole, 1982. P. I–XII.
9. Мацук З. А. Фіскальний федералізм як децентралізована модель формування бюджетного регулювання в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Вип. 1. С. 81–94. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/7105/Matsuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
10. Henry N. *Public administration and public affairs*. Pearson, Boston. 2013. 482 p.
11. Nukpezah J. A. Local Governments And The Property Tax. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham., 2019. P. 1–8.
12. Oates W. E. Toward a second-generation theory of fiscal federalism. *International Tax and Public Finance*. 2005. Vol. 12. Is. 4. P. 349–373. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10797-005-1619-9>
13. Tiebout C. M. A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*. 1956. Vol. 64. No. 5. P. 416–424.
14. Weingast B. R. Second Generation Fiscal Federalism: Political Aspects of Decentralization and Economic Development. *World Development*. 2014. Vol. 53. P. 14–25. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.003>
15. Балацький Є. О. Особливості бюджетного федералізму деяких країн світу. *Вісник Української академії банківської справи*. 2009. № 2. С. 118–120. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/62182/6/budget_federalizm_Balatskyj.pdf
16. Лихова С. Я., Устинова І. П. Юридична характеристика бюджетного федералізму та децентралізаційних процесів в Україні. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.39.10638>
17. Ткачик Ф. П. Архітектоніка міжбюджетних трансфертів та їх вплив на фінансову самостійність регіонів. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 85–90. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.8.85](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.8.85)
18. Клівіденко Л. М., Мацедонська Н. В. Світовий досвід бюджетної децентралізації та шляхи його впровадження в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 1. С. 124–129. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/6_2017/24.pdf
- Boadway, R., and Keen, M. "Efficiency and the Optimal Direction of Federal-State Transfers". *International Tax and Public Finance*, vol. 3 (1996): 137-155. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF00399907>
- Dluhopolskyi, O. "Perspektyvy zastosuvannya zarubizhnykh modelei fiskalnoho federalizmu v umovakh transformatsiinoi ekonomiky Ukrainy" [Prospects for the Application of Foreign Models of Fiscal Federalism in the Transformational Economy of Ukraine]. *Zhurnal Yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 6, no. 2 (2007): 198-232. <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/16/16>
- Gordon, R. N. "An Optimal Taxation Approach to Fiscal Federalism". *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 97, no. 4 (1983): 567-586. DOI: <https://doi.org/10.2307/1881778>
- Henry, N. *Public administration and public affairs*. Boston: Pearson, 2013.
- Klividenko, L. M., and Matsedonska, N. V. "Svitovyi dosvid biudzhethnoi detsentralizatsii ta shliakhy yoho vprovadzhennia v Ukraini" [World Experience of Budgetary Decentralization and Ways of his Introduction is in Ukraine]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, is. 1 (2017): 124-129. http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/6_2017/24.pdf
- Likhova, S. Ya., and Ustynova, I. P. "Yurydychna kharakterystyka biudzhethnoho federalizmu ta detsentralizatsiinykh protsesiv v Ukraini" [Legal Characteristics of Fiscal Federalism and Decentralization Processes in Ukraine]. *Yurydychnyi visnyk*, no. 2 (2016): 86-92. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.39.10638>
- Matsuk, Z. A. "Fiskalny federalizm yak detsentralizovana model formuvannia biudzhethnoho rehuliuвання v Ukraini" [Fiscal Federalism as a Decentralized Model of Forming Budgetary Regulation in Ukraine]. *Finansy, oblik i audyt*, is. 1 (2014): 81-94. <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/7105/Matsuk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Musgrave, R. A., and Musgrave, P. B. *Public Finance in Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill Book Co., 2017.
- Nukpezah, J. A. "Local Governments And The Property Tax". In *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, 1-8. Springer, Cham., 2019.
- Nukpezah, J. A., and Aisha, S. "Fiscal Federalism in the USA". In *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, 1-8. 2020. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3994-1
- Oates, W. E. "Toward a second-generation theory of fiscal federalism". *International Tax and Public Finance*, vol. 12, no. 4 (2005): 349-373. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10797-005-1619-9>
- Oates, W., and Schwab, R. M. "The Allocative and Distributive Implications of Local Fiscal Competition". In *Competition Among States and Local Governments*. Washington D. C.: Urban Institute, 1991.
- Tiebout, C. M. "A Pure Theory of Local Expenditures". *Journal of Political Economy*, vol. 64, no. 5 (1956): 416-424.
- Tkachyk, F. P. "Arkhitektonika mizhbiudzhethnykh transfertiv ta yikh vplyv na finansovu samostiiniist rehioniv" [Architectonics of Interbudgetary Transfers and their Impact on the Financial Independence of Regions]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 8 (2021): 85-90. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.8.85](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.8.85)
- Weingast, B. R. "Second Generation Fiscal Federalism: Political Aspects of Decentralization and Economic Development". *World Development*, vol. 53 (2014): 14-25. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.003>
- Wright, D. S. *Understanding Intergovernmental Relations*. Monterey (Cal.): Brooks-Cole, 1982.

REFERENCES

- Balatskyi, Ye. O. "Osoblyvosti biudzhethnoho federalizmu deiakykh krain svitu" [Features of Budget Federalism in Some Countries]. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy*, no. 2 (2009): 118-120. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/62182/6/budget_federalizm_Balatskyj.pdf
- Boadway, R. "Recent Developments in the Economics of Federalism. Canada: the State of the Federation 1999/2000". In *Toward a New Mission Statement for Canadian Fiscal Federalism*, 41-78. Montreal ; Kingston, 2000.